

He Wahi Ka'ao no Ka'imiloa

*Ka 'Ōpio Makamae i ka 'Iu o Lahaina
na Jon Yasuda*

E nā hoa heluhelu ka'ao, ke aloha nō. Me 'oukou ho'i kēia wahi 'ōlelo ho'ākāka, 'a'ole paha 'oukou nele i ka 'i'ini e walea ai i ka heluhelu no ka hiwahiwa o ka lāhui. 'O ka'u nō ia e noi aku ai iā 'oukou, ke launa ko 'oukou maka me ka 'inika o kēia pepa, e heluhelu pono iho, i hahai i ke alahēle e hiki aku ai i ka puna wai aniani.

E ho'omaka ana me kēia mau mana'o, i kama'āina iki 'oukou iā Ka'imiloa, ka 'ōpio nona kēia ka'ao. He mo'olelo ka'ao i hekau 'ia i ka wā o Kauikeaouli, ma Lahaina, i Maui, no ke ahonui o Ka'imiloa, he 'ōpio i hele ā kaulana a puni ka paemoku nei. He wahi ho'omana'o kēia no kāna mau hana i lilo ai 'o ia i lama kuhikuhi no nā haumāna uhaiāholo o ka na'auao, a me nā 'a'ali'i e pale maila i ka 'ena makani, a me nā pua o ka 'āina e mohala maila mai ka lae 'o Kumukahi ā hiki loa aku i Lehua. Eia ua wahi ka'ao lā.

He 'ōpio, noho maila ma ka lā wela o Lahaina. E hana mau ana 'o ia ma kāna māla i nā lā a pau, e waele ana i ka nāhelehele, e kīpulu ana i nā mea kanu, e kanu ana i ke kalo, a e ho'okahe ana i ka wai. I kēlā lā kēia lā, e ala mau ana 'o ia ma mua o ke kau 'ana o ka 'ehu kakahiaka ma luna o ke kuahiwi e kū ala ma uka o kona hale, ma mua ho'i o ka manawa e uhi 'ia ai ka 'āina i ke kēhau anu, a komo 'o Ka'imiloa i loko o ka pule, me ka ho'opoina 'ole e ho'omaika'i i ka mea Nāna e ho'olako mai ana i kona 'ohana i nā mea a pau e pono ai ke ola. 'Oiai, ua lilo kekahi o ka Lahaina i mau palaualelo, ho'omau akula 'o Ka'imiloa ma ke alahēle o ka hana 'o'ole'a, 'a'ole i hō'ā'ā. Pēlā 'o ia i hana ai i kēlā lā kēia lā no kekahi mau makahiki.

I kekahi lā, nānā akula 'o ia i ke kahawai kokoke i kona hale, a ma kona nānā 'ana, he emi. I kekahi lā a'e, nānā hou akula kēia i ua kahawai lā, he emi loa. Kau koke ka mana'o i kona 'ohana, no ka mea, 'a'ohe ola i ka nele i ka wai, a laila, no'ono'o ihola, he hō'ailona paha ia na ke Akua e hō'ike mai ana i ka pōpilikia e loa'a i ka palaualelo.

'Ōlelo maila kona makuahine, "'Auhea 'oe e ku'u keiki, he wī weliweli maoli kēia a ke pōniuniu nei nā maka o nā keiki i ka inaina o ka 'ōpū. Ho'okahi wale nō 'ai e koe nei, he ho'i kuahiwi.'" Pane akula 'o Ka'imiloa, "Ho'omanawanui i ka pōloli, a na ke Akua paha e hō'ike mai i ko kākou mua." Oi kali ā hiki i ka lā i nakanaka ai ka lepo i loko o kāna mau māla, a laila, huli akula 'o ia nei ma kekahi 'ao'ao a 'ike akula he mau i'a e moe 'oni 'ole nei i ke kahua o ke kahawai.

E like me ka hana mau a ka po'e nele i ka wai, ho'omaka koke akula 'o Ka'imiloa e pi'i i uka, i ke kuahiwi ma uka a'e o kona hale, me ka mana'o e loa'a kahi wai, akā, i kona pi'i 'ana i uka, i kahi e uluwehiwehi mau ai, he māihi ola ko ka lau nahele, me he lā'i pala ala ke nānā aku. 'Imi akula 'o ia me ka nānā pū 'ana o kona maka i 'ō i 'ane'i, 'a'ohe loa'a iki o ka wai. Hiki akula i ke kahawai ma uka, a nānā kona maka i lalo, i kahi a ka wai e kahe mau ai, he waiho malo'o. 'O kekahi mea 'ano 'ē, 'a'ohe ona lohe i ke kani ma'a mau o nā manu, a no'ono'o ihola kēia, ua pau paha kēia mau kuahiwi i ka ha'alele 'ia e nā manu ma muli o ka loa'a 'ole o ka wai.

Kokoke 'o Ka'imiloa i ka hā'awi pio, a pa'ē mai ka leo o kahi manu, me he lā e kāhea mai ana iā ia e maliu aku. 'O ka hahai akula nō ia o Ka'imiloa i kēia leo manu āna i lohe aku nei e kani honehōne mai ana, a hiki aku i kekahi kumu lā'au. Nānā akula kona maka, a ma laila 'o ia i 'ike aku ai he manu hulu ma'ema'e e lelele ana i luna.

Ho'omaka koke akula ua manu lā e holo, me ka hahai pū 'ana o Ka'imiloa ā hiki aku lāua i kekahi kū'ono ma kekahi 'ao'ao o ka pali. He kū'ono nalo ia i hiki 'ole ke 'ike 'ia e ka lehulehu, he wahi na'e i kama'āina i kēia manu, a nāna nō i hō'ike aku iā Ka'imiloa. Komo akula lāua i loko o kēia kū'ono, 'a'ole hiki ke 'ike 'ia ho'okahi mea.

Ma muli o ka na'auao o kēia manu, pōmaika'i maoli nō lāua. Mākaukau nō ho'i ua manu lā i ka ho'ā kukui, a he mea ia i hiki ai iā lāua ke 'ike. 'O ka ho'ā 'ia maila nō ia o ke kukui, a 'ike akula 'o Ka'imiloa i kahi mea i 'olu ai kona mana'o. He wai ia, e kulu mau ana. Inu ihola 'o ia ā kena ka pu'u, a kau kona mahalo i ke Akua i ka ho'olako 'ana mai i kāna pono i huli helele aku ai. 'A'ole li'uli'u, ho'i akula 'o ia i kauhale

(ho'omau 'ia i ka 'ao'ao 8)

No Ka'imiloa
ho'omau 'ia mai ka 'ao'ao 7

e ho'olaha i kēia lono maika'i, i 'ike ka po'e a pau i kēia lako aia i uka.

'Ā!, he 'oia'i'o nō i maopopo loa i ka po'e a pau, aia nō i ka po'e 'i'ini, e loa'a ana kēlā wai iā ia. Ho'omaka akula ka po'e palaualelo e lawelawe hana, a he mea ia e pau ai ka noho nele. Ho'omaka lākou e pi'i i uka me ka lawe pū 'ana i ko lākou mau ipu no ka halihali 'ana i ka wai no nā mea kanu a me ka inu. E like me ka manu nāna i kōkua aku iā Ka'imiloa, pēlā nō 'o Ka'imiloa i kōkua aku ai i ko Lahaina po'e palaualelo. Nāna nō i hō'ike aku i kahi a ka wai e kulu mau ana, a laila, halihali 'ia mai ka wai e lawa ai ka 'ohana a me nā pilikana. Pēlā nō lākou i hana 'ole'a ai o nele auane'i i ka wai. 'A'ole lō'ihī ma hope mai, ua ho'i hou maila ka ua i ka 'āina, e ho'opiha mai ana i ke kahawai, a e ho'oulu mai ana i nā mea kanu.

Ua makemake nui akula 'o Ka'imiloa e mahalo aku i ka manu, no laila, pi'i hou akula 'o ia i uka, 'a'ohē ona 'ike lihi i ka manu nāna 'o ia i alaka'i. Ā hō'ea akula i kekahi kapa o ke kahawai, a laila, lohe akula i ke kani o ho'okahi manu me he mea lā e 'i mai ana, "Ho'okahi a'u mea e ha'i aku ai iā 'oe: ke kahe nei ke kahawai i kēia mau lā, pau ke kahe, 'a'ole na'e e pau ke kukui i ke Kaua'ula."

Eia ke Ola o Maunalua

na Kamuela Kaapana

Aloha mai e ka po'e 'ōiwi o kēia pae moku o ko kākou po'e kūpuna i hānai 'ia ai. Keu nō ka u'i o nā moku mai uka a ke kai, mai ka piko o Mauna Kea a ka pūpū o Kahalelani ma ke one o Ni'ihau. E ō e nā mamō o Kona, mai ka pu'u 'o Kapūkākā a ka pu'u 'o Kawaihoa, e hō'ike mai i ka 'ono o ka 'āina.

I kēia wā he wahi ho'ohenehene 'ia 'o Maunalua ma muli o ke kūkulu 'ana a Henry J. Kaiser i alaka'i ai ma ia wahi. Ma hope o ke kua puni honua II, ne'e 'o Kaiser i kēia mokupuni 'o O'ahu mai Nū Ioka a noho ihola i Honolulu. He kanaka kūkulu ia, 'o ia ho'i he *developer*, no laila pi'i kona 'i'ini i ke kūkulu 'ana i kekahi kūlanakauhale ma Honolulu a 'ike 'o ia i ua wahi nei 'o Maunalua. Ho'opiha 'ia nā kuapā ma kēia wahi i ka lepo, lilo i 'āina pa'a, a kūkulu 'ia nā kula like 'ole, nā kikowaena kū'ai, nā hale, nā hōkele, a pēlā wale aku ma ia 'āina 'epa. Ma muli o kona

kūkulu 'ana i kēia wahi, kapa 'ia ua wahi nei i ka inoa 'o Hawai'i Kai. 'O ka mana'o mua paha i puka aku, ma muli o ka 'apo 'ole 'ana i nā hana a ua kanaka nei i hana ai, 'o ke kai o Hawai'i ke kumu o ia inoa, 'o ia ho'i "*the sea of Hawai'i*" a i 'ole "*Hawai'i's sea*," akā nō na'e, kuhihewa nō ua mana'o nei. 'O ka hua 'ōlelo 'o kai, ma ka mana'o Hawai'i, he *sea* nō, akā, kapa 'ia a'ela 'o Hawai'i Kai no ka mana'o "Kaiser's Hawai'i." Koho a'ela 'o Kaiser i kēia inoa ma muli o kona kūkulu 'ana i ia wahi. 'O ka inoa maoli na'e o ia wahi 'o Maunalua.

Akā, no ke aha e ho'ohenehene ai ka po'e 'ōiwi i ka po'e e noho nei ma Maunalua? 'O Maunalua ku'u one hānau. Nui ko'u po'e hoa e nīele mai ia'u, "Noho ka po'e maoli i laila?" Pehea lā kēlā nīnau! Aia kēia wahi ma ka moku 'o O'ahu ma ka pae moku 'o Hawai'i no laila, he wahi Hawai'i kēia. Huikau ka mana'o o ka po'e kōkua e pili ana i kēia wahi, no laila, eia nō nā mo'olelo kaulana o Maunalua.

He wahi kaulana 'o Maunalua ma muli o nā mauna 'elua o ia wahi. 'O ka mauna e kū ki'eki'e nei ma Maunalua 'o ia 'o Kohelepelepe. I ka wā a Pele mā e noho nei ma kēia honua, hahai akula 'o Kamapua'a iā Pele ma Kalapana, Puna, moku 'o Hawai'i. Iā Kamapua'a e hahai ana iā Pele, nou 'o Kapo, 'o ia ke kaikua'ana o Pele, i kona ma'i a hahai nō 'o Kamapua'a i ua ma'i nei. Lele ana ka ma'i a

kau ihola ka ma'i ma ka moku 'o O'ahu a lilo nō 'o ia i mauna, 'o Kohelepelepe nō. I kēia wā, nui ka po'e kama'āina a me ka po'e malihini e kipa aku nei i ia mauna. I ka wā o ke kua puni

honua II, kūkulu 'ia ke alahao ma luna o Kohelepelepe e ka pū'ali koa. Waiho wale ana ke alahao a hiki i ka po'e kōkua ke pi'i i ka mauna. Ho'okahi kaukani 'elua haneli alahao pākahi ma ka mauna a ho'okahi mile ka pi'ina a me ka ihona.

E ne'e kākou mai Kohelepelepe i kai a 'ike i ka mauna 'o Mo'o Kua o Kāneapua. I ka wā kahiko, noho ihola 'o Kāne lāua 'o Kanaloa ma kēia wahi. Nui ko lāua aloha i ka inu 'ana i ka 'awa. I kekahi lā, kauoha lāua i ko lāua kaikaina, iā Kāneapua, e ki'i i ka wai ma ka pūnāwai i luna o ka mauna 'o Lepelepe a ho'i koke i mea e ho'omākaukau ai lāua i ka 'awa na lāua iho. Mea maila lāua iā ia nei,

(ho'omau 'ia i ka 'ao'ao 14)